

korlati tudománytól, a minő a pædagogia is, a tanulmány abban különbözik, hogy ez megelepszik a szabályok közlésével, a melyek szerint cselekednünk kell, az a szabályoknak és a szerintök való eljárásnak alapjait kutatja.¹ Ily értelemben a pædagogia tudományáról és tanulmányáról egyaránt beszélhetni.² A pædagogiai tanulmány mértéket ad, a melyhez a gyakorlati kivített mérjük; a tudomány e mértéket, e szabályokat az előzetes gyakorlathoz, a tényleges neveléshez, e tulajdonképeni mértékhez méri, ebből a szabályokat inducálja és deducálja.³

MÁZY ENGELBERT. O. S. B.

(Folytatjuk.)

A MAGYAR ÁLLAM KÖLTSÉGVETÉSEI ÉS A NÉP- OKTATÁS.

«A mult csak példa legyen most.»

Kisfaludy K.

Alkotmányos költségvetéseinknek *huszonötödike*, páratlan hosszú élet után, végre nyugalomra tért. Helyet adott a huszonhatodiknak, mely, mintha új korszak kezdetét jelölné, külsejére is, belsejére is, nagyon elüt elődeitől.

Első parlamentes kormányunk, az elemi erővel fejlődött események miatt, nem ért reá a költségvetés megszerkesztésére. Az 1847/8. évi törvényszerzésnek harminczegy törvényzikke között csak egy pénzügyi van, a VIII-adik; az is az adókulcsnak jövőre megállapításáról szól. Ez ok miatt ma még államunknak csak huszonhat költségvetéséről beszélhetni.

De a fiatal államok életében huszonöt év is elég hosszú idő arra, hogy változásaiból okólni lehessen. S az állami élet legerősebb szabályozóinak, a költségvetéseknek módosulásaiból bőven tanulhatni. A közélet vezető gondolatainak a törvényszerzők és kormányzók fölött uralkodását, a politika eszményeinek és a gyakorlati

¹ Pesch. *Inst. Log.* II. k. 597. l.

² Wundt, *System der Philosophie* 25. l. A pædagogia mint tanulmány csakugyan nem tudomány.

³ Thomas Aquin. m. libr. peri hermeneias expos. Libr. I. lect. 3., a e hasonlatot a logikai igazság szemléltetésére használja.

megelés követeléseinek kiegyezése módját, s a kormányzás különféle ágainak egymáshoz mért fejlődését semmiféle tanulmány sem mutatja ki biztosabban, mint az állam háztartásának megvizsgálása.

Az erre irányuló munkásság törvénytárunkban teljesen hiteles és meglehetősen részletes adatokkal rendelkezik. Államunk költségeit huszonöt év óta rendes (szakaszok, fejezetek, címek és rovatok szerint, határozott számtételekkel kifejezett) és törvényekké emelt költségvetések állapítják meg. Nevezetesen: 1868. évi költségvetésünket az 1868. évi XXVIII. törvényezik, az 1869. évit az 1868 : L., az 1870. évit az 1870 : XL., az 1871. évit az 1871 : X., az 1872. évit az 1872 : VII., az 1873. évit az 1873 : XXI., az 1874. évit az 1873 : XXXV., az 1875. évit az 1875 : XXXIII., az 1876. évit az 1875 : LV., az 1877. évit az 1876 : XLVI., az 1878. évit az 1878 : XVII., az 1879. évit az 1879 : XII., az 1880. évit az 1880 : XXI., az 1881. évit az 1880 : LVII., az 1882. évit az 1882 : IV., az 1883. évit az 1883 : III., az 1884. évit az 1884 : I., az 1885. évit az 1885 : II., az 1886. évit az 1886 : VI., az 1887. évit az 1887 : XII., az 1888. évit az 1888 : VI., az 1889. évit az 1889 : XXI., az 1890. évit az 1890 : IV., az 1891. évit az 1890 : XXXIX., s az 1892. évit az 1892 : XIV. t.-cz. rendezte.

Ezeknek a törvényezikkeknek föltétlenül megbízható adatai szerint, az 1868. év kezdete óta az 1892. év befejeztéig lefolyt huszonöt év alatt a magyar államnak (társországai nélkül) rendes és átmenő összes bevétele 6,765.036,633 forint volt.* A bevételek az évek során a következő összegűek valának.

1868-ban 130.518,300 frt,**	1874-ben 224.027,907 frt,
1869-ben 172.780,806 „	1875-ben 217.210,650 „
1870-ben 184.332,859 „	1876-ban 224.424,683 „
1871-ben 242.261,810 „	1877-ben 216.056,105 „
1872-ben 252.947,039 „	1878-ban 219.846,019 „
1873-ban 249.057,873 „	1879-ben 222.208,602 „

* Ezek a számtételek mind csak a tervezett összegeket mutatják. A valódi bevételek és kiadások az itt felsoroltaktól, általában csekély összegekkel, rendesen eltértek. Kétségtelenül jobb volna, ha a záró számadások adataiból az igazi bevételeket és kiadásokat mutathatnám be. De azoknak huszonöt évi gyűjteményéhez nem juthattam. Célom elérésére pedig ezek az adatok is alkalmasak.

** Ennek az évnak a költségvetése a bevételeket csak a közjövödelmekre utalással, számtételek nélkül állapítja meg. De mert a kiadásoknak teljes földözétét kijelöli, azért azoknak összegét kellett ide jegyezmem.

1880-ban 239.583,157 frt,	1886-ban 329.632,782 frt,
1881-ben 264.292,284 „	1887-ben 328.258,351 „
1882-ben 301.967,214 „	1888-ban 332.647,731 „
1883-ban 301.542,845 „	1889-ben 350.663,124 „
1884-ben 311.881,180 „	1890-ben 355.306,592 „
1885-ben 326.056,501 „	1891-ben 369.008,583 „
1892-ben 397.523,636 forint.	

Ezek szerint államunk bevételei, kisebb-nagyobb hullámmal, de tagadhatatlan következetességgel, folytonosan emelkedtek, s az utolsó évben az első év összegének háromszorosára növekedtek. Az előbbi tíz év bevételeinek aránylag erős ingadozását a jövedelemforrásoknak ismeretlensége és megbízhatatlansága, s a pénzügyi politika intézőinek gyakori változása okozta. Az utóbbi tizenöt év összegeinek rendszeres növekedése a pénzügyi kormányzás céltudó működésére mutat. A végső, fényes eredmény pedig a nemzetnek munka- és adóbírást dicséri.

A rendes és átmenő kiadásoknak, s a beruházásoknak huszonöt évi összege 7,177.255,747 forint, évenkénti összege pedig:

1868-ban 130.518,300 frt,	1880-ban 259.499,408 frt,
1869-ben 185.508,305 „	1881-ben 289.118,899 „
1870-ben 192.557,338 „	1882-ben 328.228,281 „
1871-ben 260.804,172 „	1883-ban 323.391,152 „
1872-ben 296.297,069 „	1884-ben 329.057,839 „
1873-ban 263.763,970 „	1885-ben 337.940,264 „
1874-ben 256.733,827 „	1886-ban 343.686,540 „
1875-ben 238.876,207 „	1887-ben 350.283,145 „
1876-ban 232.796,328 „	1888-ban 345.090,847 „
1877-ben 236.602,042 „	1889-ben 356.804,282 „
1878-ban 240.967,435 „	1890-ben 355.815,413 „
1879-ben 256.436,370 „	1891-ben 368.969,323 „
1892-ben 397.508,911 forint volt.	

Vagyis a kiadások a bevételeknél jóval rohamosabban és igen tekintélyes összeggel (412.219,114 forinttal) magasabbra emelkedtek. A mi élénken megvilágosítja azt a sokszor emlegetett igazságot, hogy a nyugattól kissé elmaradt, de az európai nagyhatalmak sorába belépett hazánknak szinte futva kellett a művelt államok után sietnie, s erejének teljes megfeszítésével kellett nemzetközi állását biztosítani.

A bevételek és kiadások évi összegeit egymással egybevetve, azt látni, hogy államunk háztartása huszonkét éven át jókora, sőt nem ritkán ijesztő *jövedelem-hiányokkal* küzdött. Nevezetesen:

1869-ben 12.727,499 frt,	1880-ban 19.916,251 frt,
1870-ben 8.224,479 „	1881-ben 24.826,615 „
1871-ben 18.542,362 „	1882-ben 26.261,067 „
1872-ben 43.350,030 „	1883-ban 41.848,307 „
1873-ban 14.706,097 „	1884-ben 17.176,659 „
1874-ben 32.705,920 „	1885-ben 11.883,763 „
1875-ben 21.665,557 „	1886-ban 14.053,758 „
1876-ban 8.371,645 „	1887-ben 22.024,794 „
1877-ben 20.545,937 „	1888-ban 12.443,116 „
1878-ban 21.121,416 „	1889-ben 6.141,158 „
1879-ben 34.227,768 „	1890-ben 508,901 forint

volt a fődözetlen, illetőleg új, meg új kölcsönökkel fődözött kiadás. Csak a legutóbbi két évben sikerült, és pedig 1891-ben 39,260 forintnyi, s 1892-ben 14,725 forintnyi jövedelem-fölöslegre szert tenni. De mert a hiányokat nagyobbára a monarchia nagyhatalmi állásának megerősítésére fordított áldozatok és hazai fejlesztő befektetések okozták: azért az általok nyilvánult erőfeszítés tulajdonképpen gyümölcsöző beruházásnak tekinthető. Hasznát egyfelől a huzamos külső békében, s a déli szomszéd államokra nyert befolyásunkban, másfelől pedig belső ügyeink némelyikének, kivált közlekedésünknek alig remélt mértékű előre haladásában, már ma is élvezzük. Hanem a kimutatott hiányok folytonossága és nagy összegei azt is megmagyarázzák, hogy miért nem lehetett azokban a sanyarú években egyik-másik belső intézményünk fejlesztésére több erőt fordítanunk.

Államunk huszonöt évi kiadásainak évi összegei a kormányzás különféle ágai között (az 1892. évi XIV. t.-cz. fejezeteinek sorrendje szerint) következően oszlottak szét:

A királyi udvartartás költségeire (az 1865/7. évi XII., 1870 : V., 1873 : III. és 1879 : XLIII. t.-cz.-ek rendelkezéseire képest) 1868-ban és 1869-ben évenként 3,250,000 forintot, 1870-ben, 1871-ben és 1872-ben évenként 3.650,000 frtot, s 1873-tól 1892-ig évenként állandóan 4.650,000 forintot ajánlott föl a törvényszerzés.

Ő cs. és ap. királyi Felsege kabineti irodájának és e kabineti iroda nyugdíjainak költsége

1868-ban 36,400 frt,	1874-ben 74,691 frt,
1869-ben 60,500 „	1875-ben 74,295 „
1870-ben 60,234 „	1876-ban 74,295 „
1871-ben 60,829 „	1877-ben 74,041 „
1872-ben 61,395 „	1878-ban 72,514 „
1873-ban 72,216 „	1879-ben 69,669 „

1880-ban 69,492 frt,	1886-ban 75,383 frt,
1881-ben 70,592 „	1887-ben 71,300 „
1882-ben 70,235 „	1888-ban 72,761 „
1883-ban 70,515 „	1889-ben 73,380 „
1884-ben 72,271 „	1890-ben 74,978 „
1885-ben 75,012 „	1891-ben 75,252 „
1892-ben 73,097 forint vala.	

E költségeknek aránylag kicsiny összegekkel hullámzása azt mutatja, hogy az iroda szervezete és működése, alkotmányos életünk hatodik évétől kezdve, megállapodott és szabályos.

Az országgyűlés (a főrendiház, a képviselőház, az országgyűlési gyorsiroda, a magyar delegáció, s az állami közös függő adósságot ellenőrző bizottság együtt)

1868-ban 940,000 frtba,	1880-ban 1.274,741 frtba,
1869-ben 500,000 „	1881-ben 1.300,301 „
1870-ben 500,000 „	1882-ben 1.206,013 „
1871-ben 800,000 „	1883-ban 1.229,683 „
1872-ben 700,000 „	1884-ben 1.212,346 „
1873-ban 700,000 „	1885-ben 1.239,254 „
1874-ben 700,000 „	1886-ban 1.224,467 „
1875-ben 905,173 „	1887-ben 1.171,277 „
1876-ban 890,315 „	1888-ban 1.231,071 „
1877-ben 1.159,032 „	1889-ben 1.253,671 „
1878-ban 1.408,677 „	1890-ben 1.236,802 „
1879-ben 1.309,960 „	1891-ben 1.265,310 „
1892-ben 1.246,931 forintba került.	

A költségeknek 1877-ben a megelőző évekhez képest negyedszázézer forinttal fölszökkenését a képviselőház ülészakainak meghosszabbítása okozta. Az összegeknek attól kezdve aránylag csekély ingadozása a törvényszerzés anyagi életének meglehetősen rendszerességét bizonyítja.

A közügyi rendes és átmenő kiadásokból a magyar korona országait illető rész

1868-ban 30.106,800 frt,	1880-ban 31.315,795 frt,
1869-ben 24.397,805 „	1881-ben 34.151,195 „
1870-ben 23.837,909 „	1882-ben 33.074,474 „
1871-ben 31.359,994 „	1883-ban 28.604,290 „
1872-ben 28.293,213 „	1884-ben 28.232,486 „
1873-ban 29.316,643 „	1885-ben 28.461,093 „
1874-ben 29.227,503 „	1886-ban 26.733,997 „
1875-ben 29.019,346 „	1887-ben 29.470,457 „
1876-ban 32.607,434 „	1888-ban 21.691,561 „
1877-ben 31.497,861 „	1889-ben 23.027,919 „
1878-ban 30.669,468 „	1890-ben 23.297,673 „
1879-ben 29.337,899 „	1891-ben 23.873,985 „
1892-ben 24.956,725 forint volt.	

Az összegek nagyságát a monarchia nagy hatalmi állásának, hazánkra nézve is kívánatos, megtartása végett okvetetlenül szükséges állandó (közös) nagy hadsereg és külső képviselő főtartása magyarázza meg. A költségeknek sok évben aránylag jelentős (4, 6, 8 milliónyi) összegekkel hullámszerűsége az okozta, hogy a hadügyi kormányzásnak folytonosan a többi európai államok hadi készültségéhez kellett alkalmazkodnia. Az összegeknek az utóbbi tizenkét évben majdnem rendszeres csökkenéséből azt következtethetnénk, hogy a monarchiának ez irányú fejlődése egyelőre megállapodott.

Az 1849. évtől az 1867. évig tetteleg főnállott középponti kormány közegeinek nyugdíjai először az 1870. évi költségvetés rendszeres kiadásai között jelennek meg. Attól kezdve ama nyugdíjak költsége

1870-ben	278,400	frt,	1881-ben	130,093	frt,
1871-ben	280,000	«	1882-ben	120,723	«
1872-ben	270,000	«	1883-ban	108,160	«
1873-ban	259,300	«	1884-ben	98,840	«
1874-ben	248,392	«	1885-ben	91,630	«
1875-ben	234,537	«	1886-ban	86,175	«
1876-ban	217,833	«	1887-ben	74,468	«
1877-ben	171,015	«	1888-ban	64,280	«
1878-ban	154,505	«	1889-ben	62,143	«
1879-ben	140,696	«	1890-ben	56,092	«
1880-ban	137,870	«	1891-ben	53,045	«
			1892-ben	46,132	forint vala.

Az összegeknek rendszeres csökkenése a nyugdíjasok fokozatos kihalásának eredménye. Közel az idő, mikor a kiadásoknak ez a fejezete költségvetéseinkből egészen el fog tűnni.

Az állami nyugdíjak (és pedig az országgyűlési, az állami számvevőszék, s a tíz minisztérium, együtt) természetesen csak az 1869. évi költségvetésben kezdenek szerepelni. Az óta összegök

1869-ben	2.337,500	frtra,	1881-ben	4.028,757	frtra,
1870-ben	2.421,600	«	1882-ben	4.206,045	«
1871-ben	2.446,166	«	1883-ban	4.415,367	«
1872-ben	2.530,367	«	1884-ben	4.436,556	«
1873-ban	2.599,622	«	1885-ben	4.432,321	«
1874-ben	2.652,958	«	1886-ban	4.738,859	«
1875-ben	2.751,671	«	1887-ben	4.989,379	«
1876-ban	3.558,404	«	1888-ban	5.314,701	«
1877-ben	3.641,857	«	1889-ben	5.789,142	«
1878-ban	3.824,499	«	1890-ben	6.316,227	«
1879-ben	3.903,202	«	1891-ben	6.680,116	«
1880-ban	3.939.446	«	1892-ben	7.095,799	frtra rúgott.

E kiadásoknak kezdettől fogva folytonos és nagy mértékű emelkedése világosan mutatja, hogy a nyugdíjazások körül a kormányzás egyik ágában sem fordítottak elég figyelmet az eljárás pénzügyi következéseire. Ha a nyugalmazások jövőre is az eddigi túlzó jóindulattal, vagy rideg szigorúsággal történnek: költségvetéseinknek ez a fejezete csakhamar nagyon is tekintélyessé fog növekedni.

Az állami adósságoknak (nevezetesen: az 1867. évi XV. t. cz.-ben elvállalt adósságnak, a földtehermentesítésnek és örökváltásoknak, a szőlődézsmaváltságnak, a maradvány- és irtványföldek megváltásának, az italméresi jogok megváltásának, az államvasúti aranykölcsönnek, az államvasúti ezüstkölcsönnek, a sorsolási kölcsönnek, a lánchíd-kölcsönnek, az aranyjáradék-kölcsönnek, a papíráradék-kölcsönnek, a tiszai és szegedi kölcsönnek, a zágráb-károlyvárosi vasútvonal megvételének s a függő adósságnak) *törlesztésére és kamatozására fordított rendes és átmenő kiadások összege*

1868-ban	47.108,000	frt,	1880-ban	97.670,701	frt,
1869-ben	47.715,900	«	1881-ben	103.907,077	«
1870-ben	48.170,700	«	1882-ben	107.235,583	«
1871-ben	88.503,705	«	1883-ban	109.003,366	«
1872-ben	132.418,290	«	1884-ben	110.807,668	«
1873-ban	103.461,897	«	1885-ben	105.547,647	«
1874-ben	105.281,313	«	1886-ban	108.761,013	«
1875-ben	106.978,767	«	1887-ben	111.832,886	«
1876-ban	105.424,119	«	1888-ban	115.599,408	«
1877-ben	82.723,036	«	1889-ben	117.680,010	«
1878-ban	82.841,845	«	1890-ben	120.018,588	«
1879-ben	92.640,581	«	1891-ben	119.524,751	«
	1892-ben	118.630,663	forint volt.		

Ezek szerint államunk háztartása 1872-től 1876-ig magas kamatú és rövid lejáratú kölcsönökkel bajlódott. Csak 1877-ben sikerült az állam adósságait szabályos törlesztésűekké rendezni. A kamatozás és visszatérítés összegeinek 1877 óta kisebb-nagyobb hullámmzással növekedése azt mutatja, hogy államunk fejlődésének folytonosan új, meg új kölcsönökre volt szüksége. Azóta az adósságok a bevételeknek évenként körülbelül egyharmadrészét emésztették föl. Ezt a kedvezőtlen arányt csak 1894-től kezdve fogja a terheesebb tartozásoknak a koronajáradéokra kicserélése és az aranypénzláb szervezése némiképen megenyhíteni.

A kamatbiztosítást élvezett és más vasútak átvétele következtében elvállalt adósságoknak törlesztésére és kamatozására fordított

kiadások először az 1885. évi költségvetésben jelennek meg; addig a másnemű állami adósságok fejezetében fordultak elő. Attól kezdve összegek

1885-ben 11.451,491 frt,	1889-ben 14.699,831 frt,
1886-ban 11.866,372 „	1890-ben 6.990,712 „
1887-ben 11.799,003 „	1891-ben 10.773,313 „
1888-ban 11.724,285 „	1892-ben 20.683,710 forint volt.

Az összegeknek az utóbbi három évben rohamos emelkedésből azt látni, hogy a közlekedési politikának helyes irányban vezethetése végett, az illetékes tényezők folytonosan új, meg új vasútvonalakat szereznek meg az állam számára.

A vasúti kamatbiztosítás alapján nyújtott előlegezések az 1877. évi költségvetésben kezdenek szerepelni. Az óta ez a kiadás

1877-ben 15.400,000 frt,	1885-ben 7.306,378 frt,
1878-ban 15.000,000 „	1886-ban 7.454,187 „
1879-ben 10.200,000 „	1887-ben 7.485,691 „
1880-ban 10.942,000 „	1888-ban 7.363,720 „
1881-ben 10.718,000 „	1889-ben 4.865,691 „
1882-ben 10.900,000 „	1890-ben 4.596,911 „
1883-ban 10.770,463 „	1891-ben 1.354,566 „
1884-ben 10.664,780 „	1892-ben 1.029,976 forint vala.

Rendszeres és az utóbbi öt évben rohamos csökkenéséből azt következtethetni, hogy a közlekedési kormányzás céltudó működése ezt a kényszerült, de nem ritkán gavalléros kiadást költségvetéseinkből nem sokára egészen kiküszöböli.

Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete

1868-ban 1.923,900 frt,	1880-ban 5.353,718 frt,
1869-ben 2.200,000 „	1881-ben 5.696,453 „
1870-ben 2.200,000 „	1882-ben 5.680,618 „
1871-ben 2.200,000 „	1883-ban 5.842,346 „
1872-ben 4.210,000 „	1884-ben 5.825,022 „
1873-ban 4.480,000 „	1885-ben 6.011,408 „
1874-ben 4.842,000 „	1886-ban 5.999,126 „
1875-ben 5.058,946 „	1887-ben 6.041,636 „
1876-ban 5.148,600 „	1888-ban 6.054,134 „
1877-ben 5.258,308 „	1889-ben 6.063,530 „
1878-ban 5.393,606 „	1890-ben 6.063,530 „
1879-ben 5.322,799 „	1891-ben 6.254,566 „
	1892-ben 6.923,116 forint volt.

Az összegeknek — aránylag jókora hullámmzással — folytonos növekedése világosan mutatja, hogy a társországok belső igazgatása még a rendszeres fejlődés útján van. A növekedésnek általában

meglehetősen nagy mértékéből pedig az tűnik ki, hogy államunk a horvát testvérek megsegítésével soha sem fukarkodott.

Az állami számvevőszék először az 1870. évi költségvetésben jelenik meg. Az óta *rendes és átmenő kiadásai*val

1870-ben	80,000 frtba,	1881-ben	130,000 frtba,
1871-ben	158,000 „	1882-ben	110,680 „
1872-ben	150,000 „	1883-ban	110,723 „
1873-ban	150,000 „	1884-ben	110,723 „
1874-ben	150,000 „	1885-ben	110,100 „
1875-ben	142,000 „	1886-ban	110,100 „
1876-ban	136,000 „	1887-ben	110,100 „
1877-ben	134,000 „	1888-ban	110,100 „
1878-ban	131,000 „	1889-ben	112,680 „
1879-ben	130,000 „	1890-ben	110,100 „
1880-ban	130,000 „	1891-ben	110,100 „
	1892-ben		110,900 forintba került.

Évi költségeinek 1882 óta majdnem teljes egyenlősége azt bizonyítja, hogy szervezete lassanként állandósul.

A miniszterelnökség *rendes és átmenő kiadása* (1870-től kezdve a fiumei és a magyar-horvát tengerparti kormányzás költségeit is hozzá számítva)

1868-ban	102,200 frt,	1880-ban	393,255 frt,
1869-ben	117,100 „	1881-ben	393,740 „
1870-ben	245,540 „	1882-ben	385,190 „
1871-ben	459,910 „	1883-ban	386,390 „
1872-ben	444,200 „	1884-ben	388,390 „
1873-ban	454,910 „	1885-ben	333,930 „
1874-ben	417,510 „	1886-ban	334,930 „
1875-ben	404,160 „	1887-ben	333,730 „
1876-ban	397,600 „	1888-ban	334,230 „
1877-ben	394,065 „	1889-ben	334,930 „
1878-ban	393,350 „	1890-ben	338,870 „
1879-ben	392,740 „	1891-ben	348,180 „
	1892-ben		345,580 forint vala.

A költségeknek aránylag jókora összegekkel hullámszerűségéből azt látni, hogy e minisztérium szervezete folytonosan átalakulóban van.

Az Ő cs. és ap. királyi Felsége személye körüli minisztérium *rendes és átmenő kiadása*

1868-ban	84,300	frt.,	1880-ban	55,563	frt.,
1869-ben	78,000	«	1881-ben	51,563	«
1870-ben	71,000	«	1882-ben	54,346	«
1871-ben	70,314	«	1883-ban	56,336	«
1872-ben	69,384	«	1884-ben	54,364	«
1873-ban	73,129	«	1885-ben	56,275	«
1874-ben	60,000	«	1886-ban	56,275	«
1875-ben	51,794	«	1887-ben	52,255	«
1876-ban	51,063	«	1888-ban	54,255	«
1877-ben	50,343	«	1889-ben	62,742	«
1878-ban	50,343	«	1890-ben	64,718	«
1879-ben	55,343	«	1891-ben	54,120	«
1892-ben 59,890 forint volt.					

Az összegeknek nagymértékű ingadozásából azt látni, hogy e minisztérium költekezése nem a rendszeres fejlődés, hanem az esetleges kívánságok szabályait követte.

A horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzete az 1870. évi költségvetésben kezd szerepelni. Az óta

1870-ben	45,220	frtba,	1874-ben	46,550	frtba,
1871-ben	45,500	«	1875-ben	37,340	«
1872-ben	46,700	«	1876-ban	36,340	«
1873-ban	48,000	«	1877-ben	35,940	«
1878-tól	1882-ig	évenként	35,880	frtba,	
1883-ban	és	1884-ben	évenként	37,080	«
1885-től	1892-ig	pedig	évenként	36,080	forintba került.

Költségeinek 1878 óta csekély változása szervezetének megállapodottságát mutatja.

A belügyi minisztérium rendes és átmenő kiadásainak, s beruházásainak összege

1868-ban	9.576,000	frt.,	1880-ban	7.538,226	frt.,
1869-ben	9.741,000	«	1881-ben	7.622,352	«
1870-ben	10.571,859	«	1882-ben	8.461,383	«
1871-ben	10.821,018	«	1883-ban	9.373,675	«
1872-ben	9.164,632	«	1884-ben	10.254,793	«
1873-ban	7.629,432	«	1885-ben	10.217,917	«
1874-ben	8.802,920	«	1886-ban	10.933,449	«
1875-ben	7.655,643	«	1887-ben	11.317,855	«
1876-ban	7.568,642	«	1888-ban	11.466,563	«
1877-ben	7.540,429	«	1889-ben	11.609,370	«
1878-ban	7.468,493	«	1890-ben	11.789,008	«
1879-ben	7.527,427	«	1891-ben	11.968,700	«
1892-ben 12.195,403 forint volt.					

A költségeknek 1878 óta folytonos és rohamos emelkedése meggyőzően bizonyítja, hogy e minisztérium a rendszeres fejlődés

utján van. A korábbi évek összegeinek nagy mértékű hullámlását a közigazgatás némelyik ágának sietős rendezése, de leginkább a volt határőrvidékek polgárosítása okozta.

A pénzügyminisztérium rendes és átmenő kiadásai, s beruházásai együtt

1868-ban 10.627.300 frtra,	1880-ban 43.438,551 frtra,
1869-ben 50.655,600 „	1881-ben 50.959,350 „
1870-ben 49.643,740 „	1882-ben 60.721,073 „
1871-ben 58.377,036 „	1883-ban 63.555,197 „
1872-ben 64.684,815 „	1884-ben 64.243,606 „
1873-ban 70.100,766 „	1885-ben 64.651,203 „
1874-ben 67.655,285 „	1886-ban 64.806,976 „
1875-ben 65.119,413 „	1887-ben 61.151,436 „
1876-ban 59.649,173 „	1888-ban 60.588,059 „
1877-ben 40.990,389 „	1889-ben 60.071,427 „
1878-ban 42.261,170 „	1890-ben 60.104,048 „
1879-ben 43.087,017 „	1891-ben 63.388,756 „
	1892-ben 68.251,520 forintra ruktak.

Az összegeknek igen nagy mértékű ingadozásaiból világosan látni azt az erőfeszítést, a melylyel e minisztérium az évek során át államunk pénzügyeit rendezni törekedett. De ugyanabból egyúttal azt is következtethetni, hogy a minisztérium ügykörének és működésének fejlesztésében hiányzott a kellő tervszerűség.

A kereskedelemügyi (1889-ig közmunka- és közlekedésügyi) minisztérium rendes és átmenő kiadásainak, s beruházásainak összege

1868-ban 21.077,500 frt,	1880-ban 17.543,454 frt,
1869-ben 25.602,600 „	1881-ben 32.936,598 „
1870-ben 31.669,994 „	1882-ben 52.232,488 „
1871-ben 33.785,836 „	1883-ban 46.481,822 „
1872-ben 47.769,585 „	1884-ben 48.429,077 „
1873-ban 33.072,295 „	1885-ben 52.403,453 „
1874-ben 27.891,772 „	1886-ban 53.956,970 „
1875-ben 14.626,962 „	1887-ben 55.420,148 „
1876-ban 12.104,662 „	1888-ban 60.516,178 „
1877-ben 12.990,336 „	1889-ben 52.565,093 „
1878-ban 15.812,932 „	1890-ben 52.496,305 „
1879-ben 16.855,287 „	1891-ben 57.728,704 „
	1892-ben 68.401,035 forint volt.

Az 1868-tól 1874-ig, s 1881-től 1892-ig terjedő évek költségeinek nagysága közlekedésünknek hatalmas, a kormányzás valamennyi ágánál különb fejlesztését mutatja. A közbeeső hat évi föltűnő takarékoskodásból azt látni, hogy közlekedési politi-

kánk akkori vezetőinek működéséből hiányzott a céltudó rendszeresség.

A földművelésügyi (1889-ig földművelés-, ipar és kereskedelemügyi) minisztérium rendes és átmenő kiadásai, s beruházásai együtt

1868-ban	1.010,500 frt,	1880-ban	11.543,961 frt,
1869-ben	5.469,200 „	1881-ben	8.858,631 „
1870-ben	7.966,143 „	1882-ben	9.121,685 „
1871-ben	9.443,370 „	1883-ban	9.805,622 „
1872-ben	11.897,338 „	1884-ben	10.539,500 „
1873-ban	11.828,853 „	1885-ben	11.080,756 „
1874-ben	11.584,510 „	1886-ban	11.682,568 „
1875-ben	10.849,450 „	1887-ben	11.940,569 „
1876-ban	10.458,779 „	1888-ban	11.674,298 „
1877-ben	10.264,476 „	1889-ben	12.991,874 „
1878-ban	10.362,566 „	1890-ben	15.370,704 „
1879-ben	10.623,374 „	1891-ben	16.049,397 „
	1892-ben		17.229,135 forint valának.

A költségeknek 1881 óta általában folytonos és rohamos emelkedése, s a korábbi évek összegeinek aránylag csekély mértékű hullámozása, e minisztérium ügykörének és működésének kezdettől fogva rendszeres fejlesztését bizonyítja.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendes és átmenő kiadásainak, s beruházásainak összege

1868-ban	1.074,000 frt,	1880-ban	4.458,205 frt,
1869-ban	1.346,400 „	1881-ben	4.640,970 „
1870-ben	2.154,539 „	1882-ben	4.973,747 „
1871-ben	4.544,417 „	1883-ban	5.204,254 „
1872-ben	3.732,171 „	1884-ben	5.477,630 „
1873-ban	4.620,404 „	1885-ben	5.805,708 „
1874-ben	4.348,136 „	1886-ban	6.093,164 „
1875-ben	3.992,744 „	1887-ben	6.813,890 „
1876-ban	4.040,669 „	1888-ban	6.993,537 „
1877-ben	4.050,681 „	1889-ben	7.080,252 „
1878-ban	4.121,583 „	1890-ben	7.560,117 „
1879-ben	4.286,880 „	1891-ben	7.782,011 „
	1892-ben		8.433,629 forint volt.

A költségeknek 1874-ig aránylag jókora összegekkel ingadozása és azóta rendszeres, de igen lassú emelkedése világosan mutatja, hogy e minisztérium ügykörének és működésének fejlesztése körül az illetékes tényezők az állam kedvezőtlen pénzügyi körülményeire nagyon szorgosan figyeltek. A fejlesztés pontosan tervszerű volt ugyan, de túlságosan óvatos.

Az igazságügyi minisztérium rendes és átmenő kiadásai, s beruházásai együtt

1868-ban	3.095,400	frt.	1880-ban	10.029,178	frt,
1869-ben	2.975,300	«	1881-ben	10.100,337	«
1870-ben	1.627,050	«	1882-ben	10.483,226	«
1871-ben	3.874,070	«	1883-ban	10.748,778	«
1872-ben	10.681,477	«	1884-ben	10.975,673	«
1873-ban	12.288,934	«	1885-ben	11.032,688	«
1874-ben	11.619,007	«	1886-ban	11.580,972	«
1875-ben	10.768,117	«	1887-ben	12.270,269	«
1876-ban	9.882,900	«	1888-ban	12.072,024	«
1877-ben	9.474,993	«	1889-ben	12.220,282	«
1878-ban	9.830,989	«	1890-ben	12.449,139	«
1879-ben	9.994,369	«	1891-ben	13.065,852	«
			1892-ben	13.523,333	forint valának.

Az 1872. évi költségeknek a megelőző évekhez képest igen magasra szökkenését az elsőfoku igazságszolgáltatásnak a törvényhatóságoktól átvétele okozta. Az összegeknek attól kezdve, aránylag kicsiny ingadozásokkal, s meglehetősen rendszerességgel növekedéséből e minisztérium ügykörének és működésének czéltudó fejlesztését látni.

A honvédelmi minisztérium rendes és átmenő kiadásainak összege

1868-ban	506,000	frt,	1880-ban	6.453,242	frt,
1869-ben	9.000,000	«	1881-ben	6.746,884	«
1870-ben	5.533,410	«	1882-ben	7.207,237	«
1871-ben	9.924,007	«	1883-ban	7.346,850	«
1872-ben	8.966,702	«	1884-ben	7.725,784	«
1873-ban	9.320,643	«	1885-ben	7.941,618	«
1874-ben	7.777,289	«	1886-ban	8.312,325	«
1875-ben	6.258,836	«	1887-ben	8.496,826	«
1876-ban	6.414,728	«	1888-ban	8.679,547	«
1877-ben	6.101,240	«	1889-ben	12.033,990	«
1878-ban	6.484,015	«	1890-ben	15.126,345	«
1879-ben	6.453,257	«	1891-ben	16.241,769	«
			1892-ben	15.689,134	forint volt.

A költségeknek 1875 óta igen lassú emelkedése azt bizonyítja, hogy e jelentős közügy fejlődésének is éveken át küzdenie kellett az állam kedvezőtlen anyagi helyzetével. A lendületesebb fejlesztés csak az utóbbi öt évben látható.

A rendkívüli közösügyi kiadások, s a Bosznia- és Herzegovinában, s a Lim területén álló parancsnokságok, intézetek és csapatok rendkívüli szükségletei, önállóan először az 1879. évi költ-

ségvetésben merülnek föl. Az óta költségeknek a magyar koronaországaira eső része

1879-ben 9.420,000 frt,	1886-ban 3.593,172 frt,
1880-ban 2.527,130 «	1887-ben 4.150,917 «
1881-ben 1.990,132 «	1888-ban 7.950,055 «
1882-ben 7.118,210 «	1889-ben 8.670,245 «
1883-ban 5.590,235 «	1890-ben 6.214,546 «
1884-ben 4.816,250 «	1891-ben 6.520,944 «
1885-ben 4.184,815 «	1892-ben 6.647,123 forint'vala.

A költségeknek aránylag igen nagy összegekkel hullámszásából azt következtethetni, hogy ez ügyek körül a költekezés kevésbé a czéltudó fejlődés szabályaihoz, mint inkább az esetleges kívánságokhoz alkalmazkodott.

Huszonöt költségvetésünknek eddig bemutatott általános áttekintése három igazságot kétségtelenül tanúsít. Először azt, hogy államunk háztartása, az első évek természetes tájékozatlanságának megszűnte után, kielégítő szabályossá rendezkedett be. Másodsor, hogy anyagi erőink, a hetvenes évek elején Európaszerte uralkodott zavarokból baj nélkül kerülvén ki, fokozatosan és hatalmasan kifejlődtek. S harmadsor, hogy a közjvedelmek összegeiben a kormányzás mindenik ága részesült ugyan, de a különféle szakoknak igen aránytalan javadalmazás jutott.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium kiadásait a kormányzás többi ágainak költségeivel egybevetve, huszonöt költségvetésünkben is a fiatal államoknak azt az általános — és természetes — hibáját látni, hogy anyagi erejüknek túlnyomó részét jelenjök javára áldozzák, jövőjöknek pedig csak alamizsnákat juttatnak. Az a közfölfogás, melynek hatása alatt az állam a honvédelem, a közigazgatás, a közlekedés, az igazságszolgáltatás és a pénzügyi kormányzás céljaira ötször-tízszer annyit fordít, mint a közoktatására, mindenütt uralkodik, a hol a törvényszerzők és kormányzók még nem győződtek meg arról, hogy az államnak legnagyobb és legbiztosabb kincse polgárainak műveltsége. Az a közműveltség, mely a haza szeretetét önfeláldozó hősiséggé fokozza; mely a szabadságot «szent közjog» gyanánt tiszteli; mely a földművelés, ipar és kereskedés mesterségeit czéltudó művészetekké fejleszti; mely az embertárs megbecsülését életelvvé emeli; mely a polgárok adóbírást kimeríthetlenné varázsolja. De a mely közműveltség magától, a nélkül, hogy az állam gondosan ne ápolta volna, a világon sehol sem termett meg.

Sajnos, a lefolyt huszonöt éven át a mi államunk háztartása is olyan módon rendezkedett be, hogy *szinte fényűzésnek tekintette jövőjének legerősebbik biztosítóját: a magyar nemzeti közműveltséget.*

Igaz, hogy a tanultság terjesztésére az államkincstár a vallás- és közoktatásügyi minisztérium körén kívül is áldozott. Nevezetesen: a pénzügyminisztérium keretébe tartozó *bányász- és erdész-intézetekre*, s a földművelésügyi minisztérium ügykörébe tartozó *állatorvosi intézetre, gazdasági iskolákra és iparműhelyekre* együttesen

1869-ben	143,900	frtot,	1881-ben	399,715	frtot,
1870-ben	271,491	«	1882-ben	418,430	«
1871-ben	301,405	«	1883-ban	436,650	«
1872-ben	346,806	«	1884-ben	447,600	«
1873-ban	391,390	«	1885-ben	525,084	«
1874-ben	389,978	«	1886-ban	612,653	«
1875-ben	339,676	«	1887-ben	611,658	«
1876-ban	372,415	«	1888-ban	607,574	«
1877-ben	378,950	«	1889-ben	623,188	«
1878-ban	380,262	«	1890-ben	698,379	«
1879-ben	385,457	«	1891-ben	757,844	«
1880-ban	389,113	«	1892-ben	812,733	frtot fordított.

De evvel is csak megközelítette az e téren még reá váró föladatak megoldását. Költekezése e szakintézetek körül is a szükség mértékén alul maradt.

Annál kisebb erőt fejtett ki az általános művelődés javára.

A főtebb érintett egybevetés szerint *a vallás- és közoktatásügyi minisztérium egész költsége az állam összes kiadásainak*

1868-ban	0·8	%-a,	1880-ban	1·7	%-a,
1869-ben	0·7	«	1881-ben	1·6	«
1870-ben	1·1	«	1882-ben	1·5	«
1871-ben	1·7	«	1883-ban	1·6	«
1872-ben	1·2	«	1884-ben	1·6	«
1873-ban	1·7	«	1885-ben	1·7	«
1874-ben	1·6	«	1886-ban	1·7	«
1875-ben	1·6	«	1887-ben	1·9	«
1876-ban	1·7	«	1888-ban	2·0	«
1877-ben	1·7	«	1889-ben	1·9	«
1878-ban	1·7	«	1890-ben	2·1	«
1879-ben	1·6	«	1891-ben	2·7	«
			1892-ben	2·1	%-a volt.

Vagyis államunknak mindenik kiadott 10 forintjából huszonöt évvel ezelőtt csak 8 krajczár, s a múlt évben csak 21 krajczár jutott

a magyar nemzeti közműveltség fejlesztésére. Olyan csekélység, hogy mellette, a polgári községek, a felekezetek, s a társadalom áldozatai nélkül, művelődésünknek teljesen meg kellett volna akadnia.

Reám olvashatja valaki, a mit e tanulmányom elején, a fődözetlen kiadásokról szólva, mondtam. Csak azt vetem ellene, hogy a fiatal államok természete szerint cselekedtünk: *a kormányzás másféle ágaira legsanyarúbb éveinkben is elég bőven telt.* A közügyi és adóssági kiadásokról nem is szólva, a lefolyt huszonöt év alatt a belügyi minisztérium költsége évenként átlagosan kétszerese és háromszorosa, a pénzügyi minisztériumé tíz-tizenkétszerese, sőt húszszorosa, a kereskedelemügyi minisztériumé háromszorosa, ötszöröse, sőt tizszerese, a földművelésügyi és az igazságügyi minisztériumé kétszerese és háromszorosa, s a honvédelmi minisztériumé kétszerese volt a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kiadásainak. Még a Horvát-Szlavonországok belső igazgatására fordított költségek is, évek hosszú során magasabbak voltak, mint a hazai közművelődés javára adott összegek.

Távolról sem kísért az a szándék, hogy az állam anyagi erőinek a közoktatás ügyeire hátrányos szétosztásáért a törvényszerzésnek, vagy a kormányzásnak irányadó tényezőit okoljam. Nem egyes emberek, nem is pártok, hanem a berendezkedés zavara miatt *rendetlenül gomolygó eszmék útvesztőjében tévelygő általános közvélemény* alkotta meg a bemutatott kedvezőtlen állapotot. A nyerstermelő, az iparos, a kereskedő, az értelmi munkás, a közlekedő, jogkereső, adófizető fölnőtt polgárság, s kivált a nagy háborúk nemzetirtó csapásaitól féltő közszellem, előbbvalónak tekintette a maga mindennapi érdekeinek, s az állam békéjének megvédését és biztosítását, mint a jövő nemzedék számára szellemi kincseknek gyűjtését.

Más kérdés, hogy vajjon nem lehetett, s nem kellett volna-e a kissé egyoldalúvá fejlődött közvéleménynek alkotó-erejét a máról a holnapra is átterelni? nem lehetett, s nem kellett volna-e a kormányzás némelyik ágára túlzottan fordított erőfeszítésnek némi részét a közművelődés javára megnyerni? Kétségtelenül igen. Mert a magas műveltségű nemzet például a rendes közigazgatást, az olcsó közlekedést, s a jó igazságszolgáltatást a maga erejével is, az állam elüljárása nélkül is kifejleszti, holott a rendezett csendőrség, vagy a sűrű vasútháló, avagy a bíróságok százai népműveltséget, tudo-

mányt és művészetet még soha, sehol sem teremtettek. De az elfogult közszellem megtérítésére kezdettől fogva, a törvényszerzésben is, a kormányzásban is, akkora erő és bátorság kellett volna, mint a mekkora négy-öt év óta intézi nemzeti közművelődésünk ügyeit. Ilyen pedig, a legelső, dicső emlékü vezér óta, csak a huszadik évben támadt.

Az utóbbi három év örvendetes áramlatának — reméljük — sikerülni fog államunk hamupipókéjére, a népoktatásra is reá fordítania a közvéleménynek nagyhatalmú jóindulát; hogy az is kiemelkedhessék abból a szomorú helyzetből, a melyben a lefolyt huszonöt év mindeddig benne hagyta.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium rendes és átmenő kiadásaiból, s beruházásaiból a nyugdíjak, a középponti igazgatás és az orsz. közoktatási tanács költségeinek egyharmadát, a népnevelő tanfelügyelőségek, az állami felsőbb leányiskolák, az ipari és kereskedelmi iskolák, a tanító- és tanítónőképző intézetek, az elemi és polgári népiskolák, a kisedővő intézetek, a népoktatással kapcsolatos intézetek, s a népiskolai építkezések és felszerelések egész költségeit, s néhány népoktató jellegű közművelődési költség kisebb-nagyobb töredékét kisedve: * *a népoktatásra fordított kiadás összege*

1868-ban	358,000 frt,	1880-ban	1.867,501 frt,
1869-ben	604,832 „	1881-ben	1.927,478 „
1870-ben	867,441 „	1882-ben	2.033,539 „
1871-ben	1.606,321 „	1883-ban	2.117,270 „
1872-ben	1.806,816 „	1884-ben	2.212,149 „
1873-ban	2.297,394 „	1885-ben	2.345,767 „
1874-ben	1.988,974 „	1886-ban	2.516,262 „
1875-ben	1.632,668 „	1887-ben	2.971,447 „
1876-ban	1.634,630 „	1888-ban	3.045,146 „
1877-ben	1.640,205 „	1889-ben	3.159,557 „
1878-ban	1.684,046 „	1890-ben	3.239,901 „
1879-ben	1.744,198 „	1891-ben	3.456,373 „
		1892-ben	3.495,534 forint volt.

* Például: a népoktatás 1892. évi költségeinek kiszámítására összeadtam az 1892. évi XIV. törvényczikk 2. §-a A) VI. fejezete 10. czíme összegének $\frac{1}{3}$ -át, XIX. fejezete 1., 2. és 3. czíme összegének $\frac{1}{3}$ -át, 4., 17., 20—25., 27—32., s 36. czímének, 38. czíme 1., 2., 7., 9., 13., 22., 25., 26., 29., 30., 37., 41., 43., 48. és 49. tételének egész összegét, 39. czíme összegének $\frac{1}{2}$ -ét, 48. czíme összegének $\frac{1}{2}$ -át, 49. czíme összegének $\frac{1}{3}$ -ét, B) I. VII. fejezete 4. czíme összegének $\frac{1}{3}$ -át, 7. czímének egész összegét, 8. czíme összegének $\frac{1}{3}$ -át, 13. czímének egész összegét és B) II. VI. fejezete 14—17.

Majdnem rendszeresen emelkedő, de a népoktatás nagy nemzeti és politikai föladataihoz képest, elenyésző csekély összegek.

Szerintök a népoktatás egész költsége az állam összes kiadásainak

1868-ban	0·27 %-a,	1880-ban	0·72 %-a,
1869-ben	0·33 „	1881-ben	0·66 „
1870-ben	0·45 „	1882-ben	0·62 „
1871-ben	0·62 „	1883-ban	0·65 „
1872-ben	0·61 „	1884-ben	0·67 „
1873-ban	0·87 „	1885-ben	0·69 „
1874-ben	0·77 „	1886-ban	0·73 „
1875-ben	0·68 „	1887-ben	0·85 „
1876-ban	0·70 „	1888-ban	0·88 „
1877-ben	0·69 „	1889-ben	0·89 „
1878-ban	0·70 „	1890-ben	0·91 „
1879-ben	0·68 „	1891-ben	0·94 „
	1892-ben	0·88 %-a volt.	

Vagyis államunknak mindenik kiadott 100 forintjából huszonöt év előtt csak 27 krajczár, s a múlt évben csak 88 krajczár jutott a népoktatás fejlesztésére!

És itt álljunk meg egy szóra.

Kétségtelen igazság, hogy a népuralmi államokban a művelt középosztály a vezérlő elem; azt tartja fönn és az fejleszti a nemzeti és állami törekvéseket. Ez a munka a művelt középosztályt sokkal inkább emészti, semhogy egyéneiben és szellemi erejében naponként bekövetkező megfogyatkozását a természetes szaporodás helyre pótolhatná. Különben a természetes szaporodás az állam jövőjére akkor sem volna kedvező, ha a kidőlő szellemi munkások helyeit gyermekeik rögtön betölthetnék. Mert a művelt ember gyermeke általában szülőinek egyoldalú, nem ritkán elfogúlt alapműveltségével, életbölcseletével és világnézetével lép be a közmunka körébe. Tehát a nemzeti és állami törekvések csak ott fejlődhetnek erős mértékkel és helyes irányban, a hol a művelt középosztály folytonosan, jelentős számú, s az üde öserejű köznépből főlemelkedő bevándorlókkal szaporodik. Vagyis az államnak önmaga iránti kötelessége, a magasabb műveltség megszerzését az alsó milliók számára minél inkább megkönnyítenie. Mert csak ezen az úton érheti el, hogy vezérlő eleme szakadatlanul eredeti, elfo-

czímének egész összegét. A megelőző évek költségvetéseiből hasonló módon szemeltem ki mindazt, a mit megnevezése szerint népoktatási jellegűnek tartottam.

gulatlan tehetségekkel, s megfelelő számúvá erősödjék. Pedig e nélkül előbb-utóbb a rendi szellem toladodik föl a nemzeti és állami törekvések intézőjéül.

E nagy ok miatt az irányadó közszellemnek a lefolyt huszonöt éven át a bemutatottnál jóval különb fölszerelést kellett volna a népnevelés rendelkezésére bocsátania. Mert olyan gyöngye fegyverzettel csak a diadal reménye nélkül küzdhetni végig azt a hadjáratot, a melylyel — a nagy költő szerint — «Magyarországot másodszer kell meghódítani.»

De még azt az alamizsnát sem kizáróan a népoktatás használta föl. Mert a népoktatási jellegű kiadások ez ügyek igazgatásának különféle ágai között oszlottak szét.

A népoktató tisztviselők és tanárok (a néptanítókat ide nem számítva) nyugdíjainak összege

1869-ben	7,000 frt,	1881-ben	28,333 frt,
1870-ben	8,886 „	1882-ben	32,850 „
1871-ben	10,470 „	1883-ban	44,581 „
1872-ben	10,118 „	1884-ben	49,200 „
1873-ban	10,333 „	1885-ben	48,720 „
1874-ben	10,333 „	1886-ban	51,432 „
1875-ben	17,760 „	1887-ben	55,577 „
1876-ban	20,607 „	1888-ban	64,667 „
1877-ben	23,067 „	1889-ben	69,179 „
1878-ban	24,667 „	1890-ben	80,767 „
1879-ben	27,167 „	1891-ben	85,505 „
1880-ban	27,333 „	1892-ben	93,334 forint volt.

Aránylag jókora, s folytonosan emelkedő költség, melynek rohamos emelkedése a nyugdíjazásoknak csekély vigyázattal elrendelését mutatja.

A középponti igazgatásban a népoktatás ügyeivel foglalkozó osztályoknak

1869-ben	79,666 frt,	1881-ben	66,184 frt,
1870-ben	81,792 „	1882-ben	68,899 „
1871-ben	86,600 „	1883-ban	69,239 „
1872-ben	84,828 „	1884-ben	70,846 „
1873-ban	79,248 „	1885-ben	70,911 „
1874-ben	76,625 „	1886-ban	79,196 „
1875-ben	70,925 „	1887-ben	79,196 „
1876-ban	69,292 „	1888-ban	79,196 „
1877-ben	67,330 „	1889-ben	79,196 „
1878-ban	67,330 „	1890-ben	82,107 „
1879-ben	67,184 „	1891-ben	90,519 „
1880-ban	66,184 „	1892-ben	90,712 forint jutott.

Mindig nagyon kevés arra, hogy a kormányzás nehéz munkája elég személyzettel rendelkezhetett volna. Az összegeknek aránylag nagymértékű ingadozásából a szervezet és működés tervtelenségére következtethetni. Csak az utóbbi négy év költségeinek emelkedéseiből látni némi rendszeres fejlődést.

Az *országos közoktatási tanács* először az 1880. évi költségvetésben jelenik meg. Népoktatási jellegű kiadásai attól kezdve

1880-ban	1,000 frt,	1886-ban	2,327 frt,
1881-ben	1,667 „	1887-ben	2,327 „
1882-ben	1,667 „	1888-ban	2,227 „
1883-ban	2,067 „	1889-ben	2,293 „
1884-ben	2,067 „	1890-ben	2,460 „
1885-ben	2,167 „	1891-ben	3,360 „
	1892-ben	4,761 forint voltak.	

Szintén igen kicsiny összegek a tanács jelentős föladataihoz képest. A tervszerű fejlődést itt is csak az utóbbi négy év költségeinek fokozatos emelkedése mutatja.

A népnevelő tanfelügyelőségek

1869-ben	13,500 frtba,	1881-ben	178,000 frtba,
1870-ben	163,540 „	1882-ben	187,825 „
1871-ben	186,940 „	1883-ban	194,000 „
1872-ben	186,940 „	1884-ben	194,000 „
1873-ban	190,800 „	1885-ben	200,000 „
1874-ben	195,778 „	1886-ban	200,000 „
1875-ben	180,000 „	1887-ben	208,100 „
1876-ban	160,000 „	1888-ban	204,650 „
1877-ben	160,000 „	1889-ben	204,650 „
1878-ban	160,000 „	1890-ben	206,150 „
1879-ben	175,000 „	1891-ben	211,150 „
1880-ban	178,000 „	1892-ben	216,105 frtba kerültek.

Költségeiknek 1876 óta lassú emelkedése azt bizonyítja, hogy a népoktatás e jelentős tényezőinek ügyköre és működése a kívánatosnál csekélyebb mértékkel fejlődött. Nagy kár, hogy az első évek föllendülését csakhamar érzékeny visszaesés követte. A fejlesztés korábbi jelentős arányainak folytatása nagy hasznára vált volna népoktatásunknak.

Az *állami felsőbb leányiskolák* az 1875. évi költségvetésben kezdenek szerepelni. Az óta összes költségök

1875-ben	6,000 frt,	1880-ban	55,140 frt,
1876-ban	9,800 „	1881-ben	55,450 „
1877-ben	16,542 „	1882-ben	70,900 „
1878-ban	36,450 „	1883-ban	85,985 „
1879-ben	49,870 „	1884-ben	100,271 „

1885-ben	133,300 frt,	1889-ben	203,819 frt,
1886-ban	158,000 „	1890-ben	204,738 „
1887-ben	185,480 „	1891-ben	228,646 „
1888-ban	192,480 „	1892-ben	934,436 forint volt.

Közköztatásunknak valamennyi intézete között ezek fejlődtek legrendesebben. Hogy az illetékes tényezőknek mennyire kedveltjeik, legjobban bizonyítja az a bőkezűség, melylyel a múlt évben a tíz felsőbb leányiskolának 18,331 forinttal többet juttattak, mint a hatvanöt kir. tanfelügyelőségnek.

Az iparos tanulók iskolái először az 1879. évi költségvetésben merülnek föl. Attól kezdve a reájok fordított kiadás

1879-ben	8,333 frt,	1886-ban	38,000 frt,
1880-ban	11,000 „	1887-ben	52,400 „
1881-ben	11,000 „	1888-ban	49,400 „
1882-ben	11,000 „	1889-ben	50,400 „
1883-ban	16,000 „	1890-ben	52,000 „
1884-ben	22,000 „	1891-ben	56,900 „
1885-ben	30,000 „	1892-ben	63,900 forint vala.

Figyelembe véve, hogy azok az összegek majdnem kizáróan a községek részéről föntartott iskolák segélyezésére fordultak, a fejlődés kielégítőnek mondható.

A kereskedelmi iskolák költségei önállóan szintén 1879-ben kezdenek szerepelni. Az óta összegek

1879-ben	4,000 frt,	1886-ban	33,900 frt,
1880-ban	4,000 „	1887-ben	65,020 „
1881-ben	4,000 „	1888-ban	74,590 „
1882-ben	18,000 „	1889-ben	80,260 „
1883-ban	26,400 „	1890-ben	80,775 „
1884-ben	29,900 „	1891-ben	81,330 „
1885-ben	33,400 „	1892-ben	82,090 frt volt.

Ezeknek a költségeknek egyik része is községi és társulati intézetek segélyezésére fordulván, a fejlődés kielégítő.

Az elemi és polgári népiskolai tanítóképző intézetek először az 1870. évi költségvetésben jelennek meg. Attól kezdve

1870-ben	248,377 frtba,	1877-ben	322,000 frtba,
1871-ben	323,110 „	1878-ban	319,000 „
1872-ben	332,125 „	1879-ben	318,000 „
1873-ban	340,700 „	1880-ban	318,000 „
1874-ben	365,853 „	1881-ben	318,000 „
1875-ben	335,250 „	1882-ben	323,070 „
1876-ban	333,250 „	1883-ban	323,070 „

1884-ben	323,070 frtba,	1888-ban	355,245 frtba,
1885-ben	370,900 „	1889-ben	351,262 „
1886-ban	370,900 „	1890-ben	368,036 „
1887-ben	352,950 „	1891-ben	373,304 „
	1892-ben		385,883 forintba kerültek.

Az összegeknek rendszertelen növekedése és fogyása azt mutatja, hogy ezeknek az intézeteknek sorsa esetről-esetre az állam pénzügyi helyzetétől függött. Pedig leginkább ezeknek tervszerű fejlesztésére kellett volna az illetékes tényezőknek törekedniök, mert a népoktatás emelkedése főképen a tanítóképzéstől függ.

Az elemi és polgári népiskolai tanítónőképző intézetek az 1871. évi költségvetésben kezdenek szerepelni. Az óta összes költségök

1871-ben	181,760 frt,	1882-ben	213,993 frt,
1872-ben	73,520 „	1883-ban	213,993 „
1873-ban	122,810 „	1884-ben	213,993 „
1874-ben	152,320 „	1885-ben	224,900 „
1875-ben	168,252 „	1886-ban	224,900 „
1876-ban	194,200 „	1887-ben	197,920 „
1877-ben	218,000 „	1888-ban	197,755 „
1878-ban	254,000 „	1889-ben	256,383 „
1879-ben	202,000 „	1890-ben	268,177 „
1880-ban	202,000 „	1891-ben	276,736 „
1881-ben	202,000 „	1892-ben	261,779 forint volt.

A kiadásoknak tervtelen ingadozásából azt látni, hogy ezek az intézetek is a tanítóképzők sorsában részesültek. De mert a tanítóképzők költségei összesen tizennyolcz intézetnek, a tanítónőképzőkéi pedig csak hét intézetnek föntartására szolgáltak: az utóbbiak helyzetét és fejlődését kedvezőbbnek mondhatni.

A népnevelésre, vagyis a kisedővő intézetek segélyezésére, az állami elemi, felső nép- és polgári iskolák építésére, s föntartására, az e nemű községi intézetek segélyezésére, a néptanítók gyámoltására együtt

1869-ben	396,000 frt,	1881-ben	860,000 frt,
1870-ben	396,000 „	1882-ben	900,000 „
1871-ben	650,000 „	1883-ban	940,000 „
1872-ben	650,000 „	1884-ben	1.000,000 „
1873-ban	990,000 „	1885-ben	1.000,000 „
1874-ben	800,000 „	1886-ban	1.100,000 „
1875-ben	800,000 „	1887-ben	1.555,000 „
1876-ban	800,000 „	1888-ban	1.530,000 „
1877-ben	721,000 „	1889-ben	1.537,000 „
1878-ban	670,000 „	1890-ben	1.577,000 „
1879-ben	740,000 „	1891-ben	1.622,000 „
1880-ban	840,000 „	1892-ben	1.590,000 forint jutott.

Az összegeknek aránylag elenyésző csekélyisége, meggyőzően bizonyítja, hogy államunk a lefolyt huszonöt év alatt igen gyöngén törekedett amaz általános emberi földadatának és ama nemzeti hivatásának megfelelni, a melynek kötelessége és joga a népiskolai közoktatásról szóló 1868 : XXXVIII. t.-cz.-ben határozott kifejezést nyert. Sem a szegény vidékek népeinek iskoláztatása, sem a nemzetiségeknek megmagyarosítása körül nem vádolhatni túlbuzgósággal.

A *néptanítók nyugdíj- és gyámintézetét* az államkincstár 1877-ben 50,000 forinttal, 1878-tól 1880-ig évenként 100,000 forinttal, s 1881-től 1892-ig évenként 150,000 forinttal segítette.

A *népoktató intézetek* (túlnyomóan tanító- és tanítónőképző intézetek, s felsőbb leányiskolák) *építése, berendezése és felszerelése* összesen

1872-ben	150,000	frtba,	1886-ban	49,800	frtba,
1873-ban	127,000	«	1887-ben	107,341	«
1874-ben	59,000	«	1888-ban	104,900	«
1875-ben	15,000	«	1889-ben	114,925	«
1876-ban	10,000	«	1890-ben	108,321	«
1877-ben	7,000	«	1891-ben	116,506	«
1885-ben	23,000	«	1892-ben	137,681	frtba került.*

Annyi szükséghez képeest igen csekély összegek.

A népoktatási jellegű kiadásoknak többi része kisebb jelentőségű szakok között oszlott szét. Jellemzőül megemlítem, hogy a *tanítóképző intézeti tanároknak külföldön kiképzésére* 1871-ben 30,000 forint, 1872-ben és 1873-ban 10,000—10,000 forint, s 1874-ben 5,000 forint; az *alkalmazott néptanítóknak hiányos képzettségét kipótló nyári oktató folyamokra* 1873-ban 100,000 forint; a *népiskolai tornatanítók kiképzésére* 1871-től 1882-ig évenként 5,000 forint, 1883-tól 1886-ig évenként 2,000 forint, s 1887-től 1892-ig évenként 3,334 frt; az *alkalmazott néptanítókat tornatanítókká kiképző nyári (pótló) oktató folyamokra* 1873-ban és 1874-ben 20,000—20,000 forint, 1875-től 1877-ig évenként 9,000 forint, 1878-tól 1883-ig évenként 7,000 frt, 1884-től 1886-ig éven-

* Állami elemi és polgári iskolák építésére az 1884 : V. t.-cikkkel adott 500,000 forintot, s az 1890 : XXVI. t.-cikkkel adott 200,000 forintot nem sorolhatom ide, mert ezek az összegek az idézett törvények szerint az évek során «a népnevelési szükséglet rovatából törlesztendő»; megfelelő részeik abban a rovatban szerepelnek is.

ként 6,000 forint, 1887-ben 4,000, 1888-ban 3,000 és 1889-ben 1,000 forint; a *Néptanítók Lapja* kiadására 1870-ben 28,500 frt, 1871-től 1873-ig évenként 30,000 frt, 1874-től 1885-ig évenként 10,000 forint, 1886-tól 1888-ig évenként 11,000 forint, s 1889-től 1892-ig évenként 10,000 frt; végre a *főlnöttek oktatására* 1871-ben 50,000 forint, 1872-ben és 1873-ban 70,000—70,000 forint, s 1874-ben 60,000 forint jutott. Ezekben az adatokban világosan nyilvánul a közszellemnek az eszmék útvesztőjében tévelygése, a mit föntebb közművelődésünk mostoha ellátásának alapoka gyanánt kimutattam.

Ezt az állításomat még inkább megerősíti népoktatási költekezésünknek egybevetése a kormányzás többi ágainak egyik-másik alsóbb ügykörére fordított kiadásokkal. Szolgáljon mutatóul néhány példa.

A belügyi minisztérium ügykörében a *közbiztosság főtartására* (az országos csendőrségre, a fővárosi rendőrségre, a rablók elfogására, a ragadozó állatok pusztítására, s a tolonczügyre) fordított költség

1870-ben	189,000 frt,	1881-ben	1.082,174 frt,
1871-ben	189,000 „	1882-ben	1.687,902 „
1872-ben	181,000 „	1883-ban	2.645,762 „
1873-ban	626,000 „	1884-ben	3.499,420 „
1874-ben	558,000 „	1885-ben	3.680,111 „
1875-ben	1.005,700 „	1886-ban	4.192,611 „
1876-ban	1.008,200 „	1887-ben	4.345,394 „
1877-ben	1.008,800 „	1888-ban	4.455,872 „
1878-ban	1.044,580 „	1889-ben	4.485,841 „
1879-ben	1.068,245 „	1890-ben	4.562,637 „
1880-ban	1.079,674 „	1891-ben	4.684,753 „
		1892-ben	4.829,777 forint volt.

Összegei 1883-ig lassabban, de attól kezdve jóval rohamosabban emelkedtek, mint a népoktatási kiadásokéi; múlt évi összege pedig majdnem másfél millió forinttal nagyobb amazénál.

A pénzügyi minisztérium ügykörében az *adózás ellenőrzése* (a pénzügyigazgatóságok, az illetékszabási hivatalok, s adófelügyelőségek együtt)

1869-ben	1.252,200 frtba,	1874-ben	1.449,427 frtba,
1870-ben	1.243,100 „	1875-ben	1.332,663 „
1871-ben	1.429,500 „	1876-ban	1.230,893 „
1872-ben	1.375,000 „	1877-ben	1.601,717 „
1873-ban	1.464,581 „	1878-ban	1.599,153 „

1879-ben 1.608,279 frtba,	1886-ban 2.446,703 frtba,
1880-ban 1.570,499 "	1887-ben 2.404,134 "
1881-ben 1.570,875 "	1888-ban 2.482,187 "
1882-ben 1.563,342 "	1889-ben 2.477,615 "
1883-ban 2.070,488 "	1890-ben 2.225,901 "
1884-ben 2.073,271 "	1891-ben 2.368,145 "
1885-ben 2.097,377 "	1892-ben 2.444,934 forintba,

vagyis 1880-ig körülbelül annyiba, s az óta kisebb-nagyobb összegekkel, de nem nagyon sokkal, kevesebbe került, mint a népoktatás.

A kereskedelemügyi minisztérium ügykörében az *állami kőútaknak* jó karban tartására

1869-ben 2.089,600 frt,	1881-ben 3.010,831 frt,
1870-ben 2.962,059 "	1882-ben 3.243,406 "
1871-ben 3.955,256 "	1883-ban 3.461,432 "
1872-ben 4.150,469 "	1884-ben 3.535,432 "
1873-ban 5.557,060 "	1885-ben 3.535,432 "
1874-ben 4.816,703 "	1886-ban 3.489,427 "
1875-ben 3.333,297 "	1887-ben 3.489,427 "
1876-ban 2.840,923 "	1888-ban 3.148,826 "
1877-ben 2.600,242 "	1889-ben 3.148,826 "
1878-ban 2.689,687 "	1890-ben 3.148,826 "
1879-ben 2.764,687 "	1891-ben 3.268,826 "
1880-ban 2.956,445 "	1892-ben 3.278,826 forint

fordult; kezdettől fogva 1889-ig jóval több, némelyik évben kétszer, sőt háromszor is annyi, mint a népoktatásra.

A földművelésügyi minisztérium ügykörében az *állami lótenyésztő intézetekre* fordított kiadás

1869-ben 680,400 frt,	1881-ben 2.501,470 frt,
1870-ben 2.071,400 "	1882-ben 2.571,842 "
1871-ben 2.310,000 "	1883-ban 2.670,149 "
1872-ben 2.563,408 "	1884-ben 2.859,929 "
1873-ban 2.697,492 "	1885-ben 3.130,682 "
1874-ben 2.746,283 "	1886-ban 3.557,623 "
1875-ben 2.570,380 "	1887-ben 3.497,397 "
1876-ban 2.419,888 "	1888-ban 3.330,876 "
1877-ben 2.313,920 "	1889-ben 3.399,880 "
1878-ban 2.326,872 "	1890-ben 3.813,638 "
1879-ben 2.326,292 "	1891-ben 3.943,188 "
1880-ban 2.396,791 "	1892-ben 4.075,972 forint volt.

Összegei kezdettől végig sokkal élénkebben (itt-ott még egyszer annyival) emelkedtek, s állandóan magasabbak voltak, mint a népoktatáséi; utolsó évi összege is félmillió forinttal nagyobb amazénál.

Az igazságügyi minisztérium keretében a *fegyintézetek* összes költsége

1869-ben	644,900 frt,	1881-ben	594,705 frt,
1870-ben	819,100 „	1882-ben	594,705 „
1871-ben	740,600 „	1883-ban	625,820 „
1872-ben	766,114 „	1884-ben	629,560 „
1873-ban	712,642 „	1885-ben	731,579 „
1874-ben	649,779 „	1886-ban	824,695 „
1875-ben	618,635 „	1887-ben	869,778 „
1876-ban	595,899 „	1888-ban	882,177 „
1877-ben	572,341 „	1889-ben	904,436 „
1878-ban	571,283 „	1890-ben	929,202 „
1879-ben	570,983 „	1891-ben	932,574 „
1880-ban	571,660 „	1892-ben	941,033 forint vala ;

vagyis körülbelül annyi (sőt az utóbbi években jóval több), mint a kir. tanfelügyelőségeknek, s a tanító- és a tanítónőképző intézeteknek együttes évi kiadásai.

A honvédelmi minisztérium ügykörében a *csapatok eltartására és kiképezésére*

1870-ben	3.904,600 frt,	1881-ben	5.650,615 frt,
1871-ben	4.951,856 „	1882-ben	5.944,000 „
1872-ben	5.922,614 „	1883-ban	6.000,000 „
1873-ban	5.949,625 „	1884-ben	6.070,000 „
1874-ben	5.483,639 „	1885-ben	6.250,000 „
1875-ben	5.483,639 „	1886-ban	6.617,766 „
1876-ban	5.297,212 „	1887-ben	6.928,568 „
1877-ben	5.260,602 „	1888-ban	7.128.423 „
1878-ban	5.320,405 „	1889-ben	8.417,363 „
1879-ben	5.566,403 „	1890-ben	9.244,490 „
1880-ban	5.566,388 „	1891-ben	9.494,133 „
		1892-ben	10.415,910 forint jutott.

Ezek az összegek elsőjöttől kezdve háromszor (sőt némelyik évben négyszer is) akkorák, mint a népoktatáséi; utolsójok pedig majdnem három teljes millióval haladja túl az egész vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 1892. évi összes költségeit.

Pedig mindezekhez a különben jelentős ügycsoportokhoz senki sem fűz akkora nemzeti és politikai kívánságokat, mint a mekkoráknak teljesítését a népoktatástól hazánknak, s az egész művelt világnak közvéleménye megköveteli!

De azt az ellenvetést vélem hallani, hogy a fölsorolt ügycsoportok, s általában a kormányzás különféle ágai többségének fejlesztésére a kiadás nem áldozat, mert bevételeikkel költségeik-

nek nagy részét visszatérítik. Megnyugtatósul ide jegyzem, hogy a *vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak összes jövedelme*

1869-ben	57,000 frt,	1881-ben	433,665 frt,
1870-ben	293,000 «	1882-ben	455,058 «
1871-ben	335,000 «	1883-ban	489,558 «
1872-ben	282,934 «	1884-ben	511,661 «
1873-ban	339,132 «	1885-ben	536,605 «
1874-ben	397,404 «	1886-ban	588,311 «
1875-ben	429,338 «	1887-ben	605,724 «
1876-ban	452,908 «	1888-ban	803,934 «
1877-ben	464,012 «	1889-ben	925,405 «
1878-ban	395,882 «	1890-ben	1.293,621 «
1879-ben	423,035 «	1891-ben	1.329,929 «
1880-ban	430,857 «	1892-ben	1.709,469 forint,

a népoktatási jellegű ügycsoportoknak összes bevétele pedig:

1869-ben	19,000 frt,	1881-ben	44,452 frt,
1870-ben	18,193 «	1882-ben	60,525 «
1871-ben	22,577 «	1883-ban	72,691 «
1872-ben	13,341 «	1884-ben	81,793 «
1873-ban	23,930 «	1885-ben	86,066 «
1874-ben	27,411 «	1886-ban	94,818 «
1875-ben	29,706 «	1887-ben	99,284 «
1876-ban	35,332 «	1888-ban	103,733 «
1877-ben	38,501 «	1889-ben	233,182 «
1878-ban	37,743 «	1890-ben	309,432 «
1879-ben	41,637 «	1891-ben	300,671 «
1880-ban	44,061 «	1892-ben	287,562 forint volt.

Vagyis a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a reá fordított költségeknek évente átlagosan 16—18%-át, s a népoktatás a magáénak körülbelül 5—8%-át az államkincstárnak vissza térítette. Pedig a jövedelem-szaporítás már csakugyan egyikőjüknek sem rendeltetése.

Más, főséges hivatásuk van azoknak: *nyelvből magyarrá, s gondolkodásban és érzésben szabaddá, egyenlővé, s testvérré* nevelni e hazának mindenik polgárát. Fölkészíteni nemzetünket küldetésének nagy munkájára, hogy elég erős legyen értelmesen befogadni, kedvteléssel átídomítani és keleten hathatósan elterjeszteni a kerek világ egész műveltségét.

S ezt az óriáshoz illő föladatot nemzetünk közvéleménye méltányolni törekedvén: jobb jövő hajnala dereng közművelődésünk tényezői elé. Államunknak huszonhatodik költségvetése külsejére is, belsejére is nagyon elüt huszonöt elődjétől. Sok olyan

föltételt megad, s még többnek teljesülése csiráit rejti magában, a melyeknek segítségével a magyar nemzeti közművelődés, de különösen a népoktatás, meggyorsított lépésekkel haladhat dicső célja felé.

Bárcsak huszonöt kimult költségvetésünknek ez a vázlatos rajza is intő táblául szolgálhatna, hogy a most elhagyott útra soha se térjünk többé vissza!

HAJNÓCZI R. JÓZSEF.

AZ EGYSÉGES KÖZÉPISKOLA KÉRDÉSE A KÖZOKTATÁSÜGYI TANÁCSBAN.

A)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak az országos közoktatási tanácshoz intézett leirata.

Középiszkoláink reformja érdekében a lefolyt évben értekezletet hívtam egybe, melyben a fenforgó ügynek nemzeti és állami életünkre kiható nagy fontosságánál fogva, nemcsak a középiszkolai adminisztráció terén működő szakközégeim és gyakorlati tanítással foglalkozó középiszkolai tanárok, hanem az általános felfogás teljes és biztos érvényesülhetése céljából — kulturális életünk más férfiai is részt vettek.

Ez értekezlet egyhangúlag helyeselte törekvésemet: az egységes középiszkolát.

Miként általánosan ismeretes és a közoktatási tanácscsal közölt hivatalos jegyzőkönyvből részletesen látható, az értekezlet egyhangúlag kijelentette, hogy az új középiszkolában egy egységes, minden tanulóra egyaránt kötelező erős törzstanítás legyen, hogy e közös törzsbén befoglaltassék a latin nyelv is, melynek tanítása azonban csak akkor vegye kezdetét, mikor a tanulók a magyar nyelvben már kellőleg megerősödtek, hogy az egységes középiszkolának erős és egységes törzstanítása mellett, csakis a felső osztályokban legyen egy-két tantárgy a tanulók hajlama és jövendő hivatása szerint szabad választásra hagyva; végül, hogy az egységes középiszkola eltérve a mostani törvényes rendelkezésektől, csak egy qualificációt nyújtson, a mely az összes főiskolai tanulmányokra megnyissa az utat.

Ez értekezlet alapján az egységes középiszkola leendő rendszerére és szervezetére nézve részletes tudományt dolgoztattam ki. E tanulmány